

Tatiana Maciejewska

BADANIE ZJAWISK (NIE)TYPOWYCH – ZASTOSOWANIE STRATEGII JAKOŚCIOWYCH W BADANIU MĘŻCZYŹN ĆWICZĄCYCH W SIŁOWNIACH

Korporeizm – współczesny kult ciała, stał się powodem jego industrializacji. Wymóg atrakcyjności fizycznej obecnie nie dotyczy tylko kobiet. Ekspozycja w mediach (przede wszystkim w czasopismach dla mężczyzn) muskularnych modeli i sportowców kreuje, często niedościgniony dla zwykłego odbiorcy, wzór współczesnej męskości. Taki „ucieleśniony” wzór był przedmiotem relacjonowanych w tym artykule badań mężczyzn uczęszczających do siłowni. Moje zainteresowania skupiły się na męskości – jej postrzeganiu i kreowaniu przez mężczyzn, którzy koncentrują się na jej zewnętrznych atrybutach. Celem badań było odtworzenie sposobów „bycia mężczyzną” przez mężczyzn ćwiczących w siłowniach: rozpoznanie postrzegania i kreowania przez nich tożsamości społeczno-kulturowej płci oraz opis działań podejmowanych w tym zakresie. Podjęta problematyka wymagała analizy nie tylko zachowań, ale przede wszystkim odczuć związanych z byciem mężczyzną we współczesnym świecie. Biorąc pod uwagę nietypowość badanego zjawiska i złożoność problemu, zastosowałam jakościowe strategie badań i posłużyłam się takimi metodami gromadzenia danych, jak obserwacja i wywiad narracyjny.

Znaczyć należy, że zamysł przygotowania tego tekstu powstał nie tyle w celu prezentacji uzyskanych wyników, ile raczej w związku z zamiarem podzielenia się doświadczeniami w prowadzeniu badań jakościowych¹. Badania te umożliwiają poznanie zjawisk nietypowych i trudno dostępnych, co było w tym przypadku ich podstawowym atutem. W związku z tym, że należą one wciąż do nowych – jeszcze nieugruntowanych metodologicznie – podejść w procesie poznawczym w naukach społecznych, stawiają przed badaczem swoiste wyzwania, a ich prowadzenie łączy się z pojawianiem się nieustannych wątpliwości.

¹ Tekst przygotowano na podstawie niepublikowanej pracy doktorskiej pt. *Postrzeganie i kreowanie męskiej tożsamości przez mężczyzn ćwiczących w siłowniach*, w której badania były realizowane metodą studium przypadku.

Męskość ucieleśniona – przyjęte założenia teoretyczne

Projektując badania, odwołałam się do koncepcji męskości Roberta Connella². W ujęciu tego autora męskość rozumiana jako model płci kulturowej jest zespołem praktyk inicjowanych przez ciało, zorientowanych na ciało i odnoszących się do ciała. Ciało jako obiekt oddziaływań społeczno-kulturowych staje się uczestnikiem owych procesów. R. Connell wyróżnia elementy reżimu płciowego – relacje władzy, stosunki produkcji, struktury emocjonalne, symbolizację. Jest on zwolennikiem pojmowania męskości jako projektu płciowego, będącego odpowiedzią na istnienie wielu jej modeli³.

Przyjęłam także za Pierre'em Bourdieu⁴, że mechanizm konstruowania płci bazuje na odpowiednim zaaranżowaniu ciała w systemie praktyk społecznych, inkorporacji relacji panowania. To kulturowe dystynkcje kierują wyborem kształtu własnej cielesności – twierdzi P. Bourdieu. Odróżnianie się polega na podejmowaniu zachowań cielesnych oraz tworzeniu określonego wizerunku własnego ciała, czyli na wybieraniu pewnego typu ciała i pewnego typu jego przedstawień. Bycie w świecie to bycie cielesne. Odróżnianie się przebiega na płaszczyźnie postrzegania, zorganizowania i hierarchizowania znaczeń związanych z ciałem. Fundamentalne dyspozycje narzucają społeczne strojenie ciała, które poddaje się permanentnej reprodukcji. Ciało, w tym rozumieniu, jest wizytówką – staje się wyrazem miejsca zajmowanego w porządku społecznym i płciowym. Ciało płciowe jest ciałem społecznym i politycznym, a męskość konceptem dynamicznym⁵.

Tworzenie obrazu siebie definiowałam za Andreasem Schneiderem⁶ jako podejmowane działania, sposoby tworzenia własnej „tożsamości wizualnej”. Autor, w kontekście tworzenia obrazu siebie, kreowania tożsamości indywidualnej wyszczególnia trzy paradoksalne dychotomie: 1) zrozumienie, kim się jest – autor jest przeciwnikiem próby kreowania siebie poprzez bierną konsumpcję; 2) kreowanie indywidualności przez pryzmat innych – definiowanie siebie staje się możliwe przez sposób widzenia nas przez innych; 3) wiarę w to, kim się chce być – autor zwraca uwagę na istnienie różnic między aktualną tożsamością a tą, którą się chce prezentować. Twierdzi, że umiejętność manipulacji wizerunkiem, tożsamością wizualną, daje możliwość tworzenia „nierealnego siebie”⁷.

² R. Connell, *Masculinities*, Sydney 1995.

³ *Ibidem*, s. 68.

⁴ P. Bourdieu, *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, Warszawa 2001.

⁵ *Ibidem*, s. 100.

⁶ A. Schneider, *The New Men: Tradisionalism and Feminist*, Lubbock 2007.

⁷ *Ibidem*, s. 5.

Współcześnie odczytywanie społecznych znaczeń ciała odbywa się nieustannie, a podejście do płci stanowi egzemplifikację podejścia do tożsamości⁸. Można zatem przyjąć, że próby definiowania męskości stanowią formę regulowania tożsamości, także w jej wizualnym wymiarze.

Zastosowanie strategii jakościowych w badaniu mężczyzn ćwiczących w siłowni

Projektowanie badań

Biorąc pod uwagę złożoność problemu i chcąc w pełni zrealizować zamierzone cele badań, skoncentrowałam się na postrzeganiu męskości oraz sposobach kreowania męskiej cielesnej tożsamości.

Na wstępnym etapie badań postawiłam dwa ogólne pytania, które ukierunkowały kolejne etapy projektowania i realizacji badań: Jak mężczyźni ćwiczący w siłowni postrzegają męskość i z jaką koncepcją męskości się utożsamiają? Jak kreują własną męskość/tożsamość płciową w jej cielesnym wymiarze?

Podczas projektowania i realizacji badań oraz wstępnej analizy zebranych danych niektóre z problemów uszczegółowiłam, a także pogłębiłam obszary tematyczne (definiowanie męskości, wzorce męskości, znaczenie ciała, aktywność w jego kreowaniu). Skoncentrowałam się też na interpretacji przez badanych ich kontekstów życiowych (m.in. definiowaniu różnych wymiarów męskości w obszarze życia rodzinnego, stylu życia). Szczegółowe problemy przybrały postać następujących pytań:

1. Jaki wzorzec męskości realizują i z jakim wzorcem męskości się utożsamiają? Jaką rolę odegrał w ich życiu ojciec i jakie znaczenie miały relacje z nim dla definiowania swojej męskości przez badanych mężczyzn?
2. Jak realizują role mężczyzny w obszarze życia prywatnego – jakimi są ojcami i partnerami?
3. Jak badani kreują własną męskość: jak kreują własny wizerunek, jaki mają styl życia, w jaki sposób i dlaczego inwestują we własne ciało, z jakich powodów zaczęli koncentrować się na swoim ciele i jego budowie?
4. Jakie znaczenie ma dla nich starzenie się, przede wszystkim w odniesieniu do cielesnego wymiaru męskości?

⁸ Z. Melosik, *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*, Kraków 2006, s. 123.

„Ja” badacza w projektowaniu badań i prowadzeniu obserwacji uczestniczącej

Bliższe poznanie badanej społeczności oraz dokonanie wielu obserwacji, które inspirowały mnie podczas projektowania relacjonowanego badania umożliwiło mi to, że sama jestem już ponad dziesięć lat trenerem personalnym⁹. Jako osoba ćwicząca w siłowni miałam więc możliwość „wtopienia się” w interesujące mnie zjawisko i zastosowania obserwacji uczestniczącej.

Doświadczenie zdobyte wcześniej w znacznym stopniu ułatwiało koncentrację na ważnych dla osób ćwiczących w siłowniach aspektach tej aktywności, sprzyjało także zrozumieniu znaczeń przypisywanych tej formie pracy nad sobą przez mężczyzn. Nie bez znaczenia dla interpretacji zachowań interlokutorów oraz ich wypowiedzi pozostawała także znajomość terminologii, jaką posługują się osoby ćwiczące w siłowni. Ważną cechą tej techniki jest przełamywanie dualizmu badacz–badany. Moje zaangażowanie w sytuację pozwoliło uzyskać pełniejszy obraz badanego problemu. Dzięki zastosowaniu obserwacji uczestniczącej mogłam „wtapiać się” w daną grupę, stać się jej częścią. Mogłam doświadczać zachowań badanych w siłowni: podejścia ćwiczących do siebie nawzajem, umiejętności koegzystowania w danej społeczności, przestrzegania zasad tam obowiązujących, języka używanego przez osoby ćwiczące, ich rytuałów.

Wywiad narracyjny z (nie)typowymi ekspertami

Wnioski z obserwacji uczestniczącej stały się podstawą do zaprojektowania wywiadów z mężczyznami ćwiczącymi w siłowni. W fazie pracy nad koncepcją wywiadu przyjąłam założenia orientacji hermeneutycznej, zgodnie z którą rozumienie ludzkiego działania jest możliwe dzięki analizie własnych działań przez badaną jednostkę oraz procesom interpretacji.

Badania realizowałam jedną z odmian wywiadu narracyjnego, jaką jest narracyjny wywiad ekspercki. Wywiad taki jest stosowany w sytuacjach, gdy badacz chce uzyskać wiedzę od osób będących specjalistami w zakresie problemu, który bada, sam będąc znawcą w tej dziedzinie. Uznałam, że jest to najbardziej adekwatna technika zdobywania informacji od ekspertów w interesującej mnie dziedzinie.

W wywiadzie narracyjnym poruszyłam kwestie samopoczucia mężczyzn, postrzegania swojej cielesności, definiowania „prawdziwego mężczyzny”, sposobów radzenia sobie z wymogami stawianymi mężczyznom przez media. Interesowały mnie także opinie o zażywaniu sterydów anabolicznych, pozycja w pracy i w domu, korzyści

⁹ Trener personalny – osoba prowadząca kompleksowy trening indywidualny; dysponująca wiedzą z zakresu treningu siłowego, aerobowego, fizjologii wysiłku, odnowy biologicznej, dietytyki, suplementacji.

płynące z treningu, powody, dla których ćwiczą, relacje z innymi, rola ojca i matki w ich życiu. Istotne były również relacje panujące w związkach, w jakich są badani, i ich podejście do ojcostwa.

Wywiad zaprojektowałam według koncepcji Fritza Schutze¹⁰. Składał się on z sześciu faz: objaśnienie funkcji wywiadu, wprowadzenie (pytanie opowiadające), główne opowiadanie (badacz może formułować jedynie pytania wewnętrzne i zewnętrzne¹¹), uzupełnianie, bilansowanie, wywiad oparty na dyspozycjach. Jako uzupełnienie zastosowałam wywiad oparty na elastycznych dyspozycjach¹². Pytania w tym uzupełniającym wywiadzie były zadawane wszystkim badanym i służyły nie tylko zebraniu danych faktograficznych oraz określeniu cech społeczno-demograficznych badanych mężczyzn, ale także zdobyciu możliwych do porównania informacji na temat ich ćwiczeń w siłowni i związanego z tym stylu życia.

Dobór przypadków – kryteria

Przy doborze próby posłużyłam się doborem zorientowanym na uzyskanie informacji. Dobór przypadków na podstawie oczekiwań zawartości informacji umożliwił bowiem maksymalizację użyteczności informacji z małych prób i pojedynczych przypadków¹³. Badaniami objęłam mężczyzn o określonej budowie ciała, wskazującej na regularne treningi siłowe. Kryteriami doboru próby były więc: okres ćwiczeń (minimum 2 lata systematycznych treningów w siłowni), budowa ciała (wskazująca na trenowanie w siłowni).

W tego rodzaju doborze próby istnieją takie typy jak: przypadki ekstremalne i przypadki decydujące. Przypadkami ekstremalnymi w opisywanych tu badaniach były osoby muskulaturą odbiegające od normy (co sugerowało zażywanie sterydów). Przypadkami decydującymi były osoby umięśnione, nieodbiegające jednak od normy. Założyłam, że grupa badanych nie powinna być zbyt liczna. Uznałam, że ograniczenie do 12 osób pozwoli zredukować występowanie problemów związanych z nazbyt obszernym materiałem. Umożliwiło to dotarcie do głębi sensu wywiadów przy dokonywaniu analizy. Według Steinara Kvale analiza jest zabiegiem wymagającym wiele czasu, a przy

¹⁰ F. Schutze, *Trajektoria cierpienia jako przedmiot badań socjologii interpretatywnej*, „Studia Socjologiczne” 1997, nr 1, s. 130.

¹¹ Pytania wewnętrzne dotyczą bezpośrednio opowieści, pytania zewnętrzne – nowych wątków.

¹² Wyróżnia się tu część obowiązkową (pytania zadawane wszystkim badanym) oraz wolną (pytania wynikające z toku rozmowy).

¹³ B. Flyvbjerg, *Pięć mitów o badaniach typu studium przypadku*, „Studia Socjologiczne” 2005, nr 2, s. 53.

zbyt dużej ilości zebranego materiału badawczego rośnie możliwość powierzchniowego jej przeprowadzenia¹⁴.

Zbliżenie się do świata mężczyzn trenujących w siłowni – realizacja badań i trudności z nimi związane

Badania realizowałam w dwóch miastach Polski – Zielonej Górze i Warszawie¹⁵. Proces gromadzenia danych trwał trzy miesiące (od marca do maja 2011 r.). Przygotowanie do wywiadów wiązało się z poszerzeniem mojej wiedzy między innymi z zakresu treningów, diety oraz suplementacji. Wszystkie dane uzyskałam w efekcie przeprowadzenia dwunastu wywiadów narracyjnych oraz w czasie prowadzenia obserwacji.

Z każdym badanym odbyłam spotkanie w celu przeprowadzenia wywiadu oraz jedno spotkanie umożliwiające dokonanie obserwacji (uczestniczącej) w trakcie ćwiczeń. Kontakt z badanymi nawiązywany był za pośrednictwem informatorów, którymi były osoby ćwiczące w siłowniach. Informator, jak pisze Teresa Bauman¹⁶, rekomenduje badacza i uzyskuje wstępną zgodę na badanie. Każdy z badanych był informowany o celach badań i problematyce pracy. Spotkania odbywały się w miejscach wskazywanych przez rozmówców (były to siłownie, kawiarnie oraz miejsca pracy badanych). Aby stworzyć przyjazny klimat, spotkanie zaczynałam od luźnej rozmowy. Wywiady miały charakter zbliżony do rozmowy prywatnej, co zdaniem Anny Wyki¹⁷ jest kluczowe w uzyskaniu odpowiedzi na stawiane problemy. W czasie wywiadu naprowadzałam badanego na opowiadanie o konkretnej fazie życia lub o określonym obszarze tematycznym. Badani z długim stażem w siłowni bardzo chętnie przystępowali do wywiadu, a na zadawane pytania odpowiadali długo, nawiązując do różnych aspektów życia prywatnego, sytuacji politycznej kraju czy kondycji polskiego sportu.

W trakcie realizacji badań najbardziej problematyczne okazały się:

1. Nieodpowiednie miejsce prowadzenia wywiadu.
2. Poruszenie tematu trudnego dla badanego.

¹⁴ S. Kvale, *Interviews. Wprowadzenie do jakościowego wywiadu badawczego*, Białystok 2004, s. 183.

¹⁵ W trakcie prowadzenia badań w Zielonej Górze znajdowało się około 8 miejsc, w których można było ćwiczyć z ciężarami i na maszynach, z czego 6 to fitness kluby, a 2 to siłownie (nie wliczam tu siłowni tworzonych na własny użytek, ich liczba bowiem nie daje się określić). Warszawa posiadała bogatszą oficjalną ofertę. Było tam 50 miejsc do tego rodzaju aktywności fizycznej, w tym 45 fitness klubów i 5 siłowni (uwzględniłam te fitness kluby i siłownie, które reklamowane były na stronach internetowych).

¹⁶ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa, 2001, s. 134.

¹⁷ A. Wyka, *Badania jakościowe w dobie transformacji, czyli o słuchaniu społeczeństwa*, „Kultura i Społeczeństwo” 1993, nr 3, s. 165.

3. Brak zdecydowania badanego na udział w badaniu.

W przypadku pierwszej niedogodności moim błędem była zgoda na spotkanie w miejscu pracy badanego. Wywiad prowadzony w sklepie z odżywkami był przerywany jedenaście razy przez klientów sklepu oraz cztery razy przez osoby składające zamówienie przez telefon. Czekaając na jego kontynuację, miałam jednak możliwość obserwowania, jak badany doradza kupującym, a co za tym idzie, odkrycia wiedzy, jaką badany dysponuje. Zauważyłam pasję badanego, z jaką dokonywał konsultacji na płaszczyźnie klient–sprzedający/doradca.

Drugim problemem zaburzającym przebieg badania było poruszenie tematu z obszaru problemowego dla respondenta. Sytuacją interakcyjnie trudną¹⁸ okazało się długie milczenie, które nastąpiło po pytaniu o rolę ojca w życiu badanego. Owo milczenie przerwane zostało stwierdzeniem: *ojciec zginął, gdy byłem mały*. Sytuacja wymagała dużej delikatności z mojej strony.

Trzecią napotkaną trudnością było niezdecydowanie badanego. Jeden z badanych umawiał się na wywiad trzykrotnie, a dopiero za czwartym razem pojawił się na spotkaniu.

Podkreślić należy, że trudności stanowiły wartość dodaną prowadzonych badań, ponieważ przybliżyły sylwetkę badanego i dawały pełniejszy obraz mężczyzn ćwiczących w siłowni jako uczestników życia społecznego.

Strategie analizy danych – jak opanować rozległy materiał badawczy z badań jakościowych?

Analizy danych dokonywałam już w trakcie ich gromadzenia. Najpierw zastosowałam analizę egzemplifikacyjną, czyli poszukiwałam takich przypadków wśród mężczyzn ćwiczących w siłowni, które najbardziej odpowiadały charakterystyce danego typu mężczyzny. W tej sytuacji nie bez znaczenia była moja wiedza na temat poruszanej problematyki. Na podstawie obserwacji wyłoniłam trzy typy mężczyzn ćwiczących regularnie w siłowni: mężczyzn o bardzo dużej, nienaturalnie wyglądającej muskulaturze, mężczyzn o dużej muskulaturze oraz mężczyzn szczupłych, umięśnionych. Jako uzupełnienie zastosowałam popularny test BMI (Body Mass Index), który posłużył wyłącznie do zobrazowania muskulatury badanych¹⁹. W drugim etapie koncentrowa-

¹⁸ K. Kaźmierska, *Wywiad narracyjny*, [w:] *Biografia a tożsamość narodowa*, red. M. Czyżewski, A. Piotrowski, Łódź 1997, s. 37.

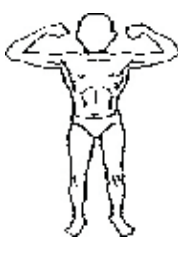
¹⁹ Istnieją różne sposoby określania budowy ciała, pomiaru tkanki tłuszczowej. Jedne z nich stosowane są wyłącznie przez specjalistów w zakresie fizjologii, antropometrii, inne dostępne są dla każdego. Na potrzeby tej pracy, której głównym przedmiotem jest społeczny wymiar troski o ciało, użyłam prostego testu BMI, który jest wskaźnikiem masy ciała określanym według wzoru (podzielenie wartości masy ciała przez kwadrat wysokości). Test ten posłużył mi jedynie do zobrazowania stosunku wagi do wzrostu badanych.

łam się na analizie typologicznej²⁰. Na podstawie wyżej opisanej analizy podzieliłam badanych na trzy typy mężczyzn regularnie ćwiczących w siłowni (nazwy są pochodną określeń popularnych na siłowniach):

- 1) karki – mężczyźni o bardzo dużej, nienaturalnie wyglądającej muskulaturze (6 badanych),
- 2) pakerzy – mężczyźni o dużej muskulaturze (3 badanych),
- 3) fitmeni – mężczyźni szczupli, umięśnieni (3 badanych).

Przybliżone wzory sylwetek zaprezentowane zostały w tabeli 1.

Tabela 1. Przybliżony wzór sylwetki badanych

Typ	Kark	Paker	Fitmen
Przybliżony wzór sylwetki			

Źródło: opracowanie własne.

W trakcie gromadzenia danych i po ich zebraniu dokonałam analizy komparatywnej. Najpierw analizowałam je w ramach obszarów tematycznych wyznaczonych problemami badawczymi. Następnie procedowałam analizę narracji mężczyzn reprezentujących poszczególne typy wyznaczone budową ciała, później zaś dokonałam analizy porównawczej wyróżnionych typów. W efekcie tych zabiegów zgromadziłam podobne wypowiedzi mężczyzn reprezentujących poszczególne typy – wybrałam najbardziej charakterystyczne interpretacje. Wspólne cechy dla typu poddałam selekcji w procedurze różnicowania negatywnego między nimi. Zastosowałam też analizę konstrukcyjną męskości badanych, korzystając z wcześniej zebranych materiałów (dotyczących wzorów męskości prezentowanych w reklamie). Było to bardzo pomocne w analizie materiału pod kątem kreowania własnego wizerunku przez rozmówców.

²⁰ E. Paprzycka, *Single men – topological approach in the perspective of sociocultural gender*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Sociologica” 2012, nr 4: *Gender approach in social sciences*, red. E. Malinowska.

Mężczyźni trenujący regularnie w siłowni – charakterystyka badanych

Badani to grupa dwunastu mężczyzn w wieku między 20. a 55. rokiem życia, systematycznie ćwiczących w siłowni, prezentujących sportowo-atletyczny typ sylwetki. Ich treningi odbywają się częściej niż trzy razy w tygodniu i każdy z nich stosuje dietę kulturystyczną²¹.

Sześciu badanych posiada wykształcenie wyższe, pięciu średnie, a jeden jest studentem. Czterech badanych określa swój zawód jako przedsiębiorca. Działają w branżach: rozrywkowej, handlowej, elektronicznej, ubezpieczeniowej. Trzech jest instruktorami kulturystyki (dwóch z nich pracuje w siłowniach). Jeden badany jest sprzedawcą w sklepie specjalistycznym, a kolejny pracuje w branży finansowej. Inny jest prawnikiem, następny właścicielem warsztatu mechanicznego.

Dwie osoby przyznają, że w przeszłości wchodziły w konflikt z prawem; cztery pracowały jako ochroniarze przy wejściu do klubu nocnego (duża masa mięśniowa była niezbędna do wykonywania tego zawodu).

Dziewięciu badanych to ojcowie (ośmiu aktywnie uczestniczy w procesie wychowawczym). Trzech badanych nie ma potomstwa (z czego dwóch chce być ojcem w przyszłości, jeden nie ma zdania na ten temat).

Zestawienie charakterystyki badanych zaprezentowałam w tabeli poniżej. Dla zachowania anonimowości imiona badanych zostały zmienione.

²¹ Jest to dieta białkowo-węglowodanowa, polegająca na dostarczaniu organizmowi odpowiedniej ilości białka i węglowodanów co trzy godziny.

Tabela 2. Charakterystyka badanych

Typ	Badany	Wiek	Okres systematycznych treningów w siłowni	Stan cywilny/rodziny	Wykształcenie	Wykonywany zawód
Kark	Mariusz	38 lat	18 lat	rozwidziony, 2 córki	inżynier	przedsiębiorca
	Bartek	42 lata	23 lata	żonaty, bezdzienny	średnie	instruktor kulturystryki
	Sebastian	45 lat	27 lat	żonaty, 1 dziecko	średnie	właściciel firmy windykacyjnej
	Mateusz	20 lat	2 lata	kawaler, bezdzienny	student	student
	Janek	52 lata	36 lat	rozwidziony, 1 dziecko	średnie	dziennikarz
	Marcin	46 lat	28 lat	żonaty, 1 dziecko	średnie	pracownik sklepu z suplementami
	Krzysztof	30 lat	3 lata	żonaty, 1 dziecko	wyższe pedagogiczne	przedsiębiorca
Paker	Aleksander	34 lata	16 lat	żonaty, 1 dziecko	inżynier	przedsiębiorca
	Dominik	41 lat	13 lat	żonaty, 1 dziecko	wyższe socjologiczne	przedsiębiorca
	Filip	30 lat	10 lat	kawaler, bezdzienny	wyższe pedagogiczne	ubezpieczyciel
Fitmen	Karol	27 lat	11 lat	kawaler, bezdzienny	wyższe (AWF)	instruktor kulturystryki
	Borys	55 lat	7 lat	żonaty, 1 dziecko	prawnicze	prawnik

Źródło: badania własne.

Mężczyźni ćwiczący w siłowni – wyniki badań jakościowych

Poniżej zaprezentuję wyniki z badań, które w moim przekonaniu były dostępne dzięki zastosowaniu właśnie badań jakościowych. Wnioski z badań z zakresu problematyki płci społeczno-kulturowej badanych (tożsamości płciowej) przestawię w formie podrozdziałów, których treść jest syntetyczną ilustracją wyników analiz.

Tradycyjne definiowanie męskiej roli w sferze publicznej

Wszyscy badani definiują męskość zgodnie z tradycyjnym wzorcem męskości. W swoich interpretacjach akcentują cechy najczęściej przypisywane mężczyznom. Wskazywane przez nich wyróżniki prawdziwego mężczyzny (zarówno w sferze psychicznej, jak i fizycznej) wpisują się w stereotypowe postrzeganie męskości. Można zatem sądzić, że rozumienie męskości przez badanych zdeterminowane jest przez definicje funkcjonujące w społeczeństwie. Podkreślić jednak należy, że ich stosunek do dbałości o wygląd może wskazywać na zmierzanie badanych w kierunku nowego paradygmatu męskości. Mimo że dla wszystkich badanych ważny jest zadbany i wysportowany wygląd, to w tym zakresie zaobserwować można różnice. Karki i pakerzy zwracają uwagę na budowę ciała, natomiast fitmeni na jego sprawność.

Przykłady definiowania męskości przez badanych zaprezentowałam w tabeli 3.

Tabela 3. Definiowanie męskości

Typy	Definiowanie męskości w sferze psychicznej	Definiowanie męskości w sferze fizycznej
1	2	3
Karki	<ul style="list-style-type: none"> – silny charakter – opiekuńczość – wzbudzanie szacunku – słowność – odpowiedzialność – surowość w kontaktach z kobietami – przedsiębiorczość – bardzo dobra sytuacja materialna – odwaga – skromność 	<ul style="list-style-type: none"> – wysportowana sylwetka – brak tkanki tłuszczowej – sprawność fizyczna – zadbany wygląd
Pakerzy	<ul style="list-style-type: none"> – odpowiedzialność – pewność siebie – dominacja – waleczność 	<ul style="list-style-type: none"> – dobrze zbudowany – zgrabna sylwetka – wysportowane i wyrzeźbione ciało

1	2	3
Fitmeni	<ul style="list-style-type: none"> – zdyscyplinowanie – pewność siebie – automotywacja – ambicja – kultura osobista – wytrwałość – odwaga – elegancja – siła psychiczna 	<ul style="list-style-type: none"> – umiejętność samoobrony – uroda – zwinność i sprawność – imponowanie innym

Źródło: badania własne.

Profeministyczne i egalitarne nastawienie do ról kobiet i mężczyzn w sferze życia prywatnego

Definicje męskości badanych konstruowane są głównie w odniesieniu do tradycyjnie określonych sposobów bycia. Zdecydowanie wykazują oni jednak preferencje egalitarnego modelu ról płciowych w sferze prywatnej. Deklarują, że tworzą związki oparte na zasadach partnerstwa, szczególnie w obszarze wspólnego podejmowania decyzji oraz podziału obowiązków domowych:

Z żoną mamy relacje partnerskie, tak się ułożyło, ustalamy wszystko razem, razem wychowujemy córkę. Żona też ćwiczy, pewnie chce być atrakcyjna. Jest idealna pod względem cielesnym, nic bym w niej nie zmienił, ale mogłaby mieć mniej ostry język i charakterek, to dobrze, że taki ma, ale czasem źle. Jednak wolę taką zdecydowaną niż uległą i cichą. Treningi z życiem prywatnym godzę, chodząc na nie, gdy żona i córka śpią, o 6 rano (Krzysztof);

W moim małżeństwie jest równy układ. Ona dba o ogród. Jest świetna w trafieniach giełdowych. Nie raz, jak się potknąłem żyliśmy tylko z jej zarobkowania. Ja w domu sprzątam i też pracuję (Sebastian).

Prace domowe typu gotowanie, sprzątanie nie są przez nich traktowane jako kobiece i przejmowanie tych czynności oraz ich notoryczne realizowanie nie jest postrzegane jako niemęskie:

W domu musi być idealnie czysto, jeśli ktoś mi coś przestawi, wściekam się. Harmonia i perfekcja dominują. Jestem pedantem i mam lekkiego fisia na tym punkcie. Odnoszę to do wszystkich sfer życia (Sebastian);

Sam gotuję swojego kurczaczka i ryż, nie potrzebuję do tego kobiety. Sprzątam też sam. Z dziewczyną chcę się dobrze bawić, kochać i dobrze czuć (Filip).

Chcą, by kobiety traktowane były na równi z mężczyznami, zastrzegają jednak, że powinny zachować swą kobiecość. Ich partnerki powinny pracować, zarabiać, ale jednocześnie nie stawać się mężczyznami w spódnicy.

Kobiety powinny jak najbardziej być równo traktowane. Nie miałbym też nic przeciwko, jeśli moja kobieta by zarabiała więcej, no, chyba że pokazywałyby mi z tego tytułu wyższość. Nie tkwiłbym w takim związku (Janek);

Marzę o chwili, gdy będzie przynosiła do domu duże pieniądze i mnie odciąży. Chcę, żeby była spełniona, ale nie chcę stać się jej utrzymankiem. Kobiety i mężczyźni są równi, wszyscy mają takie same prawa. Równouprawnienie ma negatywny wpływ na głupich mężczyzn, a dla mądrych jest to normalne, nic pozytywnego ani nic negatywnego (Krzysztof).

W zakresie opieki nad dzieckiem wpisują się w model nowego mężczyzny. Ich zdaniem mężczyzna na równi z kobietą może zajmować się dzieckiem. Uważają, że opieka nad potomstwem jest ich obowiązkiem i przywilejem, którego ich ojcowie często byli pozbawiani przez nadopiekuńcze matki. Miłość ojcowska nie musi być, w ich opinii, szorstka i warunkowa. Badani chcą dawać dzieciom ciepło i poczucie bezpieczeństwa. Twierdzą, że stają się przez to bardziej odpowiedzialni i męscy. Sprawując opiekę nad dzieckiem, czują się potrzebni i kochani, co wzmacnia ich poczucie własnej wartości i ważności.

Ciało jako egzemplifikacja kreowanej męskości

Wyróżniłam dwa sposoby kreowania własnej tożsamości płciowej przez badanych mężczyzn:

- tworzenie fasady dominacji za pomocą cielesności,
- tworzenie obrazu siebie jako człowieka sukcesu.

Z badań wynika, że mężczyźni tworzą własną tożsamość wizualną za pomocą cielesności oraz obrazu siebie jako człowieka sukcesu. Cielesność jest dla nich jednym z podstawowych środków wyrazu. Muskulatura jest wizytówką ich siły, pewności siebie i chęci dominacji:

Jak człowiek przejdzie się latem po plaży, odtłuszczony, umięśniony, opalony, natarty olejkami, to kobiety się za nim oglądają, a faceci ciężko przełykają ślinę, boją się spojrzeć, że mogą dostać w ucho, i boją się o swoje kobiety, że je stracą, naturalnie (Dominik);

Dobrze wyglądam i to wiem. Większość kobiet patrzy na mnie i widzę, że im się podobam. Widzę to po nich, ich mowa ciała mówi wszystko. W pracy, jak jest trudna klientka, to szefostwo mnie wysyła, bo twierdzą, że żadna kobieta mi się nie oprze. Ja nie czuję potrzeby walki, czuję się lepszy od niektórych mężczyzn, no modelem też nie jestem, ale jest ok (Filip).

Bywanie w siłowni i posiadanie specjalistycznej wiedzy daje im poczucie przewagi nad resztą mężczyzn. Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że badani, by zaznaczyć swoją pozycję w siłowni i zaprezentować swoją siłę współwzmagającym, stosują różne sposoby (głośne rozmowy, chodzenie po całej siłowni i rozciąganie się, ostentacyjne dobieranie ciężarów, zmianę treningu, napinanie mięśni przed lustrem, ubieranie

specjalnej odzieży sportowej). Wysportowane, umięśnione sylwetki stają się dla nich wartością autoteliczną.

Według badanych tylko mężczyzna zabezpieczony finansowo jest w pełni mężczyzną, a posiadanie drogiego samochodu, markowych ubrań i nowoczesnych akcesoriów/gadżetów wskazuje na status mężczyzny.

Facet musi mieć dobry zegarek, autko, telefon, ciuszki, musi pachnieć drogimi perfumami. Jak garnitur to tylko drogi. Taniznę natychmiast czuć i wiadomo, że gościu tylko pozuje na zarobionego. Sposób bycia też musi mieć odpowiedni, pewny siebie (Dominik).

Zajmowanie wysokiego stanowiska jest także formą „wizualizowania” swojej męskości przez badanych:

Pracuję w branży finansowej, dobrze mi idzie, więc mam nadzieję na szybki awans, a co za tym idzie – większą kasę, prestiż społeczny. Mężczyzna nie może być nieudacznikiem, który nie potrafi dobrze się ustawić (Filip).

Badani chcą być „odczytywani” jako silni i sprawni dominatorzy. Ich zdaniem muskulatura jest wizytówką siły, dającą im przewagę nad resztą mężczyzn. Swe ciała traktują w sposób zindustrializowany²². Muskularność i siła nie są niezbędne do przeżycia w nowoczesnym społeczeństwie. Uprzemysłowienie ciał, na które zwróciłam uwagę wśród badanych, to sprawność fizyczna, siła i masa (często uzyskana przy użyciu pigułek suplementujących lub sterydów) niespełniające dawnych funkcji²³. Mięśnie stają się ozdobnikiem traktowanym fasadowo. Mężczyźni są niewolnikami z jednej strony nowoczesnej mody, a z drugiej stereotypowego wzoru mężczyzny supermana. Sposoby kreowania własnej tożsamości wizualnej zaprezentowałam w tabeli 4.

Tabela 4. Kreowanie własnej tożsamości wizualnej przez mężczyzn ćwiczących regularnie w siłowni

Typ mężczyzn	Tworzenie fasady dominacji za pomocą cielesności		Tworzenie obrazu siebie jako człowieka sukcesu
Karki	– muskulatura – odtłuszczone ciało – specjalistyczna wiedza i umiejętności – znajomość sztuk walki	– piękno ciała	– posiadanie bogactwa – kariera zawodowa – interesujące życie towarzyskie
Pakerzy		– elegancja	
Fitmeni		– wysportowane ciało	

Źródło: badania własne.

²² Sformułowania „ciało zindustrializowane” (*the industrialized body*) użył Lionel Tiger na określenie uprzemysłowienia na poziomie ciała, zob. L. Tiger, *The Decline of Males. The First Look at an Unexpected New World for Men and Women*, New York 1999.

²³ Gdy odniesiemy się do myśli L. Tigera o pierwotnej naturze człowieka, okaże się, że siła, sprawność i masa były niezbędne do przetrwania (polowanie, obrona), *ibidem*.

Wzory współczesnego mężczyzny

Media prezentują określone wzory współczesnego młodego mężczyzny i korzyści związane z ich naśladowaniem. Badani reprezentują następujące wzory: hipermężczyzna, mężczyzna elegancki, mężczyzna seksowny, mężczyzna szukający przygód, mężczyzna zafascynowany wyższą technologią. Opisałam je w tabeli 5.

Tabela 5. Realizowane przez badanych wzory męskości propagowane w mediach

Wzór mężczyzny	Opis
hipermężczyzna	Wzór ten prezentowany jest przez mężczyzn należących do dwóch typów – karków oraz pakerów. Starają się oni osiągnąć możliwie dużą muskulaturę, która, ich zdaniem, pozwoli stać się im prawdziwymi mężczyznami.
mężczyzna elegancki	Wzór ten prezentuje jeden badany z typu fitmenów. Dbą o ciało i elegancki ubiór. Nosi drogi garnitur i zegarek, stara się być nowoczesnym.
mężczyzna seksowny	Ciało jako cel sam w sobie jest istotne dla wszystkich badanych. Nie przyznają się oni do chęci bycia seksownym, jednak wskazuje na to ich zachowanie i podejmowane działania.
mężczyzna szukający przygód	Ten wzór wypełnia czterech badanych. Dwóch z nich należy do typu karków – Bartek, Mateusz, dwóch do fitmenów – Karol i Filip. Bartek jest najstarszym badanym przyporządkowanym do tego wzoru męskości. Wszyscy mężczyźni starają się zachować swą młodość. Ojcostwo odkładają na później. Chcą się bawić i nie mieć zobowiązań.
mężczyzna zafascynowany wyższą technologią	Wszyscy badani starają się być na bieżąco z nowinkami technicznymi. Produkty takie jak smartfony, ipody itp. traktują jako niezbędne, ułatwiające życie zabawki.

Źródło: badania własne.

Karki, pakerzy, fitmeni – typologia mężczyzn ćwiczących regularnie w siłowni

Badani oscylują między tradycyjnym a nowym paradygmatem męskości. Jako przedstawiciele różnych pokoleń są reprezentantami zmian dokonujących się w poglądach na męską cielesność, na problem męskości, wreszcie na specyficzne podejścia do treningu. Najstarsi dorastali we względnie stabilnym pojmowaniu ról płciowych, natomiast młodsi byli już świadkami i uczestnikami ich transformacji. Zestawiając te zróżnicowane spojrzenia na otaczającą rzeczywistość, szukali możliwości odnalezienia siebie.

Badani mężczyźni reprezentują odmienne typy wyglądu fizycznego i podejścia do swojego ciała i treningów. Można wskazać cechy specyficzne tylko dla określonego typu. Podzielają jednak poglądy na temat męskości oraz ról kobiet i mężczyzn.

Poniżej prezentuję skonstruowaną na podstawie badań typologię badanych mężczyzn ćwiczących w siłowni, w której uwzględniłam zaprezentowane wcześniej bardziej szczegółowo cechy mężczyzn: typ budowy ciała, definiowanie męskości, realizowany wzór męskości oraz rolę mężczyzny w obszarze życia rodzinnego:

Kark – to typ mężczyzny o bardzo dużej, nienaturalnie wyglądającej muskulaturze, ćwiczący w siłowni regularnie. Duża muskulatura i osiągnięcie sukcesu finansowego jest dla tego mężczyzny potwierdzeniem męskości. Istotny jest dla niego również seksualny wymiar męskości – atrakcyjność ciała i sprawność seksualna. Zorientowany na przygodę fascynuje się nowinkami technicznymi. Aktywnie wychowuje własne potomstwo, opowiada się za egalitarnym związkiem.

Paker – to mężczyzna o dużej muskulaturze realizujący wzór hipermężczyzny. Zafascynowany technologią, zwraca uwagę na budowę ciała szczególnie w kontekście swojej seksualności i sprawności seksualnej traktowanej jako wyznacznik męskości. Podobnie jak kark jest aktywnym ojcem o nowoczesnych poglądach.

Fitmen – to typ mężczyzny szczupłego, umięśnionego, który szczególną wagę przywiązuje do sprawności swojego ciała i wysportowanej sylwetki. To mężczyzna elegancki, dbający o swój wygląd zewnętrzny, eksponujący w ten sposób swoją męskość i seksualność. Zorientowany na przygodę i zafascynowany technologią.

Podsumowanie

Stosowanie metodologii jakościowej, budowanej na filozoficznych podstawach fenomenologii, hermeneutyki i interakcjonizmu symbolicznego, wiąże się z chęcią poruszenia tematu wykraczającego poza to, co obiektywne i mierzalne. Pozwala na podejmowanie problematyki związanej z ocenami i wartościami oraz zagadnień związanych z funkcjonowaniem człowieka wśród innych ludzi. Zdaniem Anny Wyki podejście jakościowe pozwala badać zagadnienia, które dotyczą poszczególnych ludzi, jednostkowych przypadków, a także zjawisk złożonych treściowo i znaczeniowo (np. stylu życia)²⁴.

Obranie strategii jakościowej umożliwiło zaprezentowanie poglądów badanych mężczyzn nie tylko na temat cielesności, ale i wielu innych sfer życia. Zastosowanie obserwacji i wywiadu narracyjnego, w odniesieniu do badań mężczyzn ćwiczących w siłowniach, okazało się trafne. Podstawowym atutem zastosowanych technik była możliwość bezpośredniego kontaktu z przedstawicielami interesującego mnie środowiska. Zaprezentowane tu wyniki badań, ograniczone ze względu na cel artykułu, może nie oddają bogactwa zdobytej poprzez to badanie wiedzy na temat mężczyzn

²⁴ A. Wyka, *op. cit.*, s. 54.

ćwiczących w siłowni, ale wydaje się, że mogą potwierdzać adekwatność zastosowania tych metod gromadzenia danych w badaniu zjawisk nietypowych.

**THE RESEARCH OF (UN)USUAL PHENOMENA –
USING QUALITATIVE STRATEGY IN RESEARCH ON MEN WORKING OUT
AT THE GYM**

Summary

The article presents part of the research of men exercising at the gym, which is based on the quality strategy. The aim of the article is to present and popularize the anti-positivist methods, qualitative research approach, referring to the methodology of the humanities and based, among others, on the philosophical foundations of phenomenology. The subject of the research presented in this paper were narratives about men's perceptions of masculinity, how they create their own male identity (what kind of action they take, how they create their own visual identity). This paper presents the diagnosis of the process of perceptions and creations of male identity by men working out at the gyms. The questions asked and then the data examined were intended to distinguish categories of respondents (types) and in the final stage to answer the main problems. The author shows how qualitative strategies helped to discover the way the respondents see the world. The interpretation is presented as a process of reconstructing mental models, which interlocutors use in everyday life. In the first part the author presents the theoretical assumptions, methods and a research group. The second part is the relation of actions to be taken to analyse the data – building the typology, interpreting. It also presents the selected conclusions.

Keywords: qualitative method, sex identity, masculinity, body industrialization, gym